

Отримано: 28.11.2022

Прорецензовано: 27.12.2022

Прийнято до друку: 29.12.2022

e-mail: maria_kuleshir@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6538-8857>

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-16(84)-70-75

Кулешір М. М. Версатильність творчості Дж. Віндема. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 70–75.

УДК: 821.111

Кулешір Марія Миколаївна,
викладач,

Київський національний лінгвістичний університет

ВЕРСАТИЛЬНІСТЬ ТВОРЧОСТІ ДЖ. ВІНДЕМА

У статті йдеться про полівекторність художнього нарративу відомого англійського письменника-фантаста Джона Віндема. Дана розвідка переслідує мету надати системно-аналітичний огляд творчого спадку даного автора, що передбачає акцент на періодизації його письменницької активності. Останні десятиліття ознаменовані поодинокими, проте вагомими науковими та науково-популярними працями, які написані як співвітчизниками письменника, так і зарубіжними дослідниками і висвітлюють різні літературознавчі аспекти літературної діяльності Віндема. Разом з тим в сучасній українській англістиці аналіз творчості Віндема практично не реалізований. Більше того, один з головних романів митця з'явився в українському перекладі лише кілька років тому, причому як без переднього слова, так і без післямови.

В даній студії здійснено спробу створити цілісне уявлення про еволюцію творчості Віндема, яка досягнула піку в 50-ті роки ХХ ст. – період, який можна назвати "золотим" у зв'язку з надзвичайною продуктивністю та, що не так часто трапляється, синхронною популярністю послідовника Веллса.

Романи Дж. Віндема продовжують привертати увагу як читачів, так і критиків, як кіномитців, так і глядачів, як артистів озвучування, так і слухачів аудіокниг, як перекладачів, так і видавців.

Такий тривалий інтерес пояснюється мультимодальністю нарративу, оригінальністю сюжету, версатильністю тематичних комплексів, а також емпатією письменника до людей та буття, обтяжених перманентною динамікою трансформаційних суспільних процесів.

Проблемно-тематичні кластери репрезентовані у творчості Віндема суголосні з сучасною добою, яка наповнена контроверсійними феноменами, тенденціями та тривожними есхатологічними прогнозами. Апокаліптичний дух актуальний для сучасного світу подібно як для інших епох, позірна інтегрованість яких страждає від загрози дестабілізації. Апокаліптично-дистопійний дискурс Віндема попри свою іманентну макабричність пронизаний вірою, надією і любов'ю – вічними цінностями, які наповнюють буття смыслом та надихають на досягнення.

Ключові слова: англійська література, апокаліпсис, катастрофа, дистопія, версатильність, мультимодальність, макабричність, іронія.

Mariia Kuleshir,
teacher,

Kyiv National Linguistic University

VERSATILITY OF J. WYNDHAM'S OEUVRE

The article deals with polyvalent nature of artistic narrative of a famous English science fiction writer John Wyndham. This research pursues the goal of providing a systematic and analytical overview of the creative heritage of the author, which involves an emphasis on the periodization of his writing activity. The last decades are marked by isolated, but important scientific and popular scientific works, which were written both by compatriots of the writer and by foreign researchers and highlight various literary aspects of Wyndham's literary activity. At the same time, the analysis of Wyndham's work is practically not implemented in modern Ukrainian English studies. Moreover, one of the artist's main novels appeared in a Ukrainian translation only a few years ago, without a foreword or an afterword.

In this study, an attempt was made to create a holistic view of the evolution of Wyndham's work, which reached its peak in the 1950s – a period that can be called "golden" in connection with the extraordinary productivity and, which does not happen so often, the synchronous popularity of Wells's disciple.

J. Wyndham's novels continue to attract attention of both readers and critics, both filmmakers and viewers, both voiceover artists and audiobook listeners, both translators and publishers.

Such long-lasting interest is explained by the multimodality of the narrative, the originality of the plot, the versatility of the thematic complexes, as well as the writer's empathy for people and being burdened by the permanent dynamics of transformative social processes.

The problem-thematic clusters represented in Wyndham's work are consistent with the modern age, which is filled with controversial phenomena, trends and alarming eschatological predictions. The apocalyptic spirit is as relevant to the modern world as it is to other eras whose apparent integration suffers from the threat of destabilization. Despite its immanent macabre, Wyndham's apocalyptic-dystopian discourse is imbued with faith, hope and love – eternal values that fill existence with meaning and inspire achievement.

Keywords: English literature, apocalypse, catastrophe, dystopia, versatility, multimodality, macabre, irony.

Література Великобританії різноманітна, впливова й популярна в світі протягом значного періоду часу, який обчислюється не роками чи десятиліттями, а радше століттями. Очевидним також є той факт, що, коли ми говоримо про англійську літературу ХХ-го ст., то тут можна вести полеміку про літературу чи не кожного десятиліття, яке продукувало нові імена, новаторські тенденції та оригінальні зразки.

Актуальність теми. Творчість Джона Віндема залишається мало вивченою в українській англістиці, хоча на батьківщині письменника в останні десятиліття зроблено багато кроків для «реабілітації» його призабутого імені. Багатогранність письменницького таланту, яка оприявилася в мультимодальності його креативного доробку, викликає потребу систематизувати творчість Віндема, що, своєю чергою, призводить до її періодизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча спадщина Дж. Віндема протягом багатьох років є предметом та об'єктом дослідження Д. Кеттерера, який присвятив письменнику чимало статей та завершує роботу над монографією. Інша співвітчизниця Е. Бінз нещодавно опублікувала першу ґрунтовну працю про життєвий та творчий шлях фантаста «Hidden Wundham». Праці шведського дослідника Дж. Маати пропонують цікаву інтерпретацію романістики Віндема. Компанія Бі-Бі-Сі створила документальний фільм «John Wundham: The Invisible Man of Science Fiction» (2005). Післямову до роману «Choku» написала М. Етвуд. Цікавими є статті А. Стока та Герста, які висвітлюють ідейне наповнення даних творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розквіт творчості Дж. Віндема, яка стала класикою англійської літератури другої половини ХХ ст., припадає на 1950 – 60-ті роки. Саме цей період виявився особливо плідним у творчій біографії письменника, а тому виправдано вважається «золотим». Як бачимо, основні значні твори були написані після закінчення ІІ Світової, яка увійшла в історію як найбільша трагедія й катастрофа минулого століття. Закономірно, такий масштабний катаклізм виступив катализатором значних суспільних, геополітичних, економічних і, звичайно, культурних зрушень. Світ став інший, і, відповідно, трансформаційні процеси позначилися на всіх сферах, включаючи літературу. Воєнний досвід Джона Віндема охоплює не тільки ІІ Світову війну, а також і Першу.

Письменник народився 10.07.1903 в Дорріджі, що знаходиться в Західному Мідленді в Англії. Помер 11.03.1903 також в своїй рідній Англії, в гемпширському Петерсфілді, у своєму власному будинку, куди переселився разом з дружиною незадовго до смерті. Слід зазначити, що в останні роки свого життя Віндем переживав письменницьку посуху – не міг створити твору, який би дорівнював його кращим нарративам. Творчий спад став однією з причин почуття відчаю, професійного безсилля, що не могло не позначитися на стані здоров'я. Завжди одноосібний автор, який став шалено популярним за життя, на схилі віку Дж. Віндем звернувся до колеги Брайана Олдіса з пропозицією співавторства, але отримав негайну й рішучу відмову.

Творчість Дж. Віндема можна умовно розділити на три періоди. Перший – період ранньої творчості, 1925 – 1939. Другий – «золотий» період, 1951 – 1960. Третій – пізній період, 1961 – 1969. Хронологічно рання творчість письменника відбувається в довоєнний час, тому цей період можна позначити як довоєнний.

Молодий Джон Віндем робив перші кроки в письменницькій кар'єрі переслідуючи комерційну мету. Йому доводилося жити на невеликі кошти, які він отримував від сім'ї своєї матері – ця обставина спонукала його багато писати. Проте перший рукопис був прийнятий видавництвом лише у 1929, тобто впродовж чотирьох років поспіль рукописи залишалися неопублікованими – майбутньому письменникові скрізь відмовляли.

Він писав оповідання для американських макулатурних журналів, які спеціалізувалися на жанрі наукової фантастики. В цей період він підписував свої твори як Джон Бейнон Гарріс. Ім'я Джон Віндем письменник почав використовувати для засвідчення свого авторства після ІІ Світової, тобто під час «золотого», триумфального періоду, який розпочався з публікації в 1951 його першого головного роману «День тріфідів».

Макулатурні журнали, які були популярні в США в першій половині ХХ ст., стали для Дж. Віндема кузницею його таланту, майстернею, в якій він трудився понад десятиліття (Ketterer, 1999). Макулатурні журнали стали коліскою багатьох жанрів, які існують понині. Ці дешеві журнали стали літературним трампліном для ряду відомих і визнаних письменників. Так, американські автори Дешіл Гемметт та Реймонд Чандлер, співзасновники жанру «крутого детективу», або «чорного детективу», також відомого як нуар, стартували на «копійчній» платформі. Чандлер є літературним батьком приватного детектива Філіпа Марлоу. Вплив жанрових журналів вийшов за межі власне літератури і поширився на кіноіндустрію. Письменники, завсідники макулатурних журналів, створювали сценарії для голлівудських фільмів. Зокрема, промовистим прикладом симбіозу літератури й кіно є класичний кримінальний трилер «Великий сон» («The Big Sleep» 1946), знятий за однойменним романом Р. Чандлера. До того ж Чандлер став співавтором сценарія. Іншим співавтором була відома й визнана корифейка НФ, в минулому теж американська авторка макулатурного журналу, Лі Бреккет.

Твори раннього періоду, звичайно, контрастують з творами золотого часу. Проте саме завдяки раннім творам, які писалися не «для душі» чи «камерного» або елітного читання, а для широкої аудиторії, формувалася стиль письменника, випрацювався жанр, обиралися теми та сюжетні, вимальовувалися персонажі, викристалізувалися ідеї. Вже в ранніх творах простежується індивідуальність автора, відчутно, що Віндему тісно в усталених шаблонних рамках макулатурного видання. Вже тоді в його оповіданнях та романах були імпліковані питання та ідеї, що стосувалися розвитку людства, науки й техніки. Серед оповідань раннього періоду привертає увагу «Втрачена машина» («The lost machine»). Тут машина розповідає про своє походження та буття на Марсі, на зміну якому приходить зневажливе ставлення, поневіряння, недбальство та зловживання на Землі. За позірним антуражем наукової фантастики приховані метафори, що спонукають до множинної інтерпретації, – властивість віндемівського нарративу, яка привертає особливу увагу в ХХІ ст.

Мотив «програної, безнадійної, безперспективної справи» («lost cause») з'являється в оповіданні «Людина з неба» («The Man From Beyond»). Репрезентована футуристична похмура візія підкріплена лякаючими рефлексіями про невизначену подальшу долю людства. Ці ідеї вплетені в фантастично-реалістичний-політичний-філософський-екзистенційний-науковий-триллерний-іронічний сюжет (така комплексна особливість віндемівського нарративу окреслилася на ранньому етапі його творчості і визріла в своєрідний оригінальний стиль, завдяки якому Віндем став провідним фантастом, а Стивен Кінг назвав його найкращим письменником жанру), в центрі якого протагоніст виконує місію: переконує населення Венери не співпрацювати з жителями Землі, тому що це дорога в нікуди – програна справа.

Оповідання «Досконале створіння» («The Perfect Creature») перегукується в деяких аспектах з «Франкенштейном». Як і у відомому творі М. Шеллі, вчений перебуває в пошуку способів створити ідеальну істоту і не може передбачити й попередити катастрофічні наслідки діяльності свого «бездоганного» витвору. Зринає у пам'яті промовиста сцена між Воландом і Берліозом з роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита», в якій Воланд стверджує, що людина має дуже обмежені можливості, оскільки не може мати плану на найближчу сотню-тисячу років.

Складна тематика й проблематика з вираженою політичною домінантою характерна для оповідання «Троянський промінь» («The Trojan Beam»). Насичений історико-політичний калейдоскоп 1930-х включав японсько-китайську війну, яка стала актуальним матеріалом для даної оповіді. Протагоніст снує з Японії в Китай, з Китаю в Японію з секретною місією,

а сам він – секретний агент. Таємне завдання передбачає моніторинг приладу, спеціально призначеного для модифікування рівноваги сил країн-опозиціонерок. Назва приладу відображена в заголовку твору. Віндем знову вдається до улюбленої стратегії зниження нарративного пафосу – шпигунський дискурс провокує очікування розважального контенту.

Прикметно, що, крім науково-фантастичних оповідань, Віндем здійснював спроби писати у жанрі жажів. Цікавим раннім зразком *horror story*, зокрема, *vampire story*, є «Помста за довіреністю» (“Vengeance by Proxu”). Як зазначає О. Тірд, даний нарратив суголосний з романом «Дракула» Б. Стокера (Tearle, 2016). Слід зазначити, що молодий шведський гурт носить назву «Vengeance by Proxu». Гурт працює в жанрі *rock*, стилі *hardcore*, *crust*, *punk*. Привертають увагу назви композицій, що увійшли до мастер-релізу 2020: “Scourge of Existence”, “Death Walks Before You”, “A Bleak Glimpse of the Future”, “The Decline of the West”.

Перший роман Віндема «Таємні люди» (“The Secret People”) був опублікований з липня по вересень 1935 у британському тижневику *The Passing Show*. В цей період британських періодичних видань письменник використовував літературне ім’я Джон Бейнон. Роман був адресований підлітковій читацькій аудиторії, яка захоплювалася науковою фантастикою. Події, описані в творі, розгортаються в недалекому майбутньому в Північній Африці, куди прибула європейська експедиція з науковим завданням – створити озеро посеред пустелі Сахари в рамках масштабного й коштовного іригаційного проекту. Такі амбіції трансформувати природні ресурси та здійснювати агресивну інтервенцію в екосистему подібують у романі Ж. Верна «Захоплення моря» (1904). В процесі виконання дослідження головні герої – чоловік і жінка – виявляють расу пігмеїв, які живуть під землею. Тут простежується алюзія до роману Г. Велса «Машина часу».

Мотиви велсівського роману «Війна світів» (“War of the Worlds” 1898) прочитуються в романі Віндема «Планетний літак» (“Planet Plane”) (1936). На перший погляд, роман написаний в дусі популярної в той час космічної опери. Земляни прибувають на Марс. Марсіани зображені як вмираючий вид. Замість них всю роботу роблять машини. Марсіанський лідер рішуче налаштований проти прибульців і вдається до всіх можливих засобів (включаючи машини), щоб витіснити їх із своєї планети. В творі сюжетна лінія має неочікуваний поворот, який на той час був майже скандальним, – головний марсіанин Вейган вступає в інтимну близькість з землянкою Джоан. Вона помирає під час пологів, а доля новонародженого невідома. Знову проявляється оригінальна вигадливість автора, його перманентна схильність до метафоризації та багатозначності. Також жіноча тема вимальовується в багатьох його творах, що особливо цікаво для фантаста, який, здається, не схожий на типових фантастів.

Прикметно, що в ранній творчості Віндема сучасники не бачили ознак, які б провіщали славу чи визнання. Подібують навіть досить стримане враження, яке справляв Віндем як розслаблений, відсторонений, нечіткий молодик, що перебував на маргінесі літератури й соціуму. Проте, варто наголосити, що це лише враження.

Третій роман витриманий в детективно-кримінальному жанрі «Ознаки нечесної гри» (“Foul Play Suspected” 1935). Героїня Філіда Шіффер – дочка видатного вченого. Їй довелося пережити руйнування шлюбу і розлучення з чоловіком. Та ще важчі випробування попереду. Несподівано зникає її улюблений (хоч і дещо дивакуватий, як то вчені) батько, що посилює її розпач та самотність. Філіда змушена взаємодіяти з підозрілими незнайомцями, які стежать за нею. Ці таємні шпигуни сподіваються, що молода жінка введе їх на слід наукового відкриття, яке здійснив зниклий вчений. В романі присутня лінія наукових досягнень, їхньої важливості й цінності. Привертає увагу переконливий жіночий образ дочки вченого Філіди, теплі стосунки між батьком і дочкою, незгода Філіди та її чоловіка. Ці родинні мотиви схожі на сімейну історію самого Віндема: розлучення його батьків в далекому дитинстві, прив’язаність Джона до матері (Binns, 2019).

Творчість Віндема у післявоєнний період «вистрелила». Тепер він підписувався не як Джон Бейнон чи Бейнон Гарріс, тому роман «День тріффідів» сприймався як твір невідомого раніше автора. Останній передвоєнний твір був опублікований 1939, а «День тріффідів» потрапив до читача 1951. Вимушена пауза тривала більше десяти років. Війна спричинила перерву і перелом у творчості цілої групи британських письменників: І. Во, Г. Грін, Р. Ворнер, Г. Бейтс, Е. Бауен, В. Сенсом, Е. Лінклатер.

Впродовж післявоєнного періоду Віндем вже не публікувався у макулатурних виданнях. Його оповідання друкувалися в інших журналах, чий заголовок та змістове наповнення не асоціювалися з НФ. Таким чином Віндем дистанціювався від передвоєнної літературної діяльності, яка дещо бентежила його впродовж всієї решти його життя. Така стратегія письменника диктувалася його переконанням, що його післявоєнні твори не були власне стереотипною НФ, а тому були націлені на іншого реципієнта. Це був Джон Віндем – не Бейнон Гарріс.

Унікальний літературний стиль Віндема ґрунтується на його відході від клішованої тиражованої сенсаційності. Його твори вже фокусуються не на зображенні фантастичного, жахливого та бурливого. Віндемівський післявоєнний нарратив зажив визнання завдяки виразній репрезентації дивного, тривожного, неординарного. Письменник тяжіє до модусу попередження, що знаходиться в площині, відмінній від кошмару. Його приглушена експресія виражається через спокійно-м’яку-лагідну манеру оповіді автора, який не волає від розпачу, а презентує глобальні масштабні проблеми у розрізі локалізованої події, що відбувається в лаштунках, які знайомі пересічному британцю, – старій добрій Англії. Така майже інтимна манера, подекуди майже мімішна, приховано-іронічна, субтильно-сатирична, свідчить про тяглість вікторіанської нарративної традиції та виражену англійськість віндемівської оповіді. Творчість Віндема пронизана любов’ю до англійського природного й урбаністичного ландшафту. Його твори дарують читачу зустрічі з колоритними персонажами, в яких проступають риси звичайних громадян: сусідів, колег, перехожих, членів родини. Занепокоєння Віндема насущними суспільними проблемами, а також економічними, науковими, політичними та іншими питаннями реалізується в тривожних метафоричних мультимодальних образах.

Отже, 1951 світ побачив роман «День тріффідів», який миттєво завоював прихильність читачів. Сама назва роману звучить як перифраз та алюзія до такого мотиву як Судний день. Суголосність даних номінацій веде читача до епічного апокаліптичного полотна, яке виправдано зажило слави класичного взірцевого апокаліптичного нарративу. Привид Холодної війни, завуальована критика обскурантного лисенківського невігластва і разом з нею тотальної політизованості та брутальної вульгаризації советського континууму – на такому фоні крок до катастрофи. І вона назріває. Тріффіди стали альтернативним джерелом олії – превентивним засобом можливої харчової кризи післявоєнного світу. Особливого занепокоєння

не було щодо м'ясоїдності та мобільності дивного виду флори – їхнє смертоносне жало утинали і на певному етапі їх прив'язували. Така гра з вогнем, цебто тріффідами, тривала десятиліття, аж до фатального метеоритного зорепаду, внаслідок якого всі спостерігачі небесного шоу осліпли. З'ясувалося, що зір був чи не єдиною перевагою homo sapiens над plantae horribilis. Тріффіди звільнилися з-під контролю людини і намагаються стати домінуючим видом на Землі. В заплікній боротьбі стає очевидною цінність вченого (щоб шукати способи подолання тріффідів та відновлення зруйнованої цивілізації), лікаря (щоб підтримувати здоров'я вцілілих людей) і вчителя (щоб навчати молодь, яка продовжить життя) (Stock, 2015). Роман пронизаний оптимістичним пафосом, який став класичним невід'ємним оксиморонним атрибутом апокаліптичного нарративу Віндема.

Українською мовою роман був опублікований харківським видавництвом «Клуб сімейного дозвілля» 2018 року у перекладі Романа Клочка.

Роман «Хризаліди», опублікований 1955 став ще одним шедевром Віндема. Ще одним, тому що думки розійшлися: одні експерти вважають найпотужнішим «День тріффідів», інші – «Хризаліди» («Лялечки»). Твори прекрасні своєю поліфонічністю, мультимодальністю, метафоричністю – насиченістю, яка вабить як читача, так і літературознавця. Постапокаліптичний світ репрезентований комунією Вакнук, життя якої підпорядковане суворим законам та правилам. Дрімуча патріархальність живиться безкомпромисною релігійністю помноженою на фанатизм. Більш того, цей комплекс суспільно-релігійної доктрини обслуговує пуристичну ідею суспільства «без відхилень» – завуальована алюзія до гітлерівської обраності арійської раси, сталінських репресій та чисток, американського макартизму та й загалом референт до будь-яких форм суспільного гніту, депривації та невинуватих порушень прав та свобод людини в ім'я викривлених детриментальних ідей. Чи зможуть молоді вакнуківці розірвати хибне коло жорстокості та нетерпимості і хто їм в цьому допоможе, які випробування їм доведеться подолати та з якими втратами змиритися? Вакнук уособлює світ болю та опресії, який приречений, і протиставляється іншому світу, який пріоритизує гуманістичні цінності, поступ, права та свободи людини. Дослідниця з Конектикутського університету П. Бедор акцентує увагу на прийомі недостатньої інформації (missing information), який чітко маніфестовано в епізоді з тіткою Гарріет та її дитиною, яка народилася одночасно з сестрою Девіда. Читач знає лише, що дитина Гарріет має «відхилення», але автор не конкретизує які. Ця інформаційна лакуна дає простір для уяви читача щодо інтерпретації як самого епізоду, так і смислу, який імплікував письменник (Bedore, 2021).

Збірка оповідань Віндема «Насіння часу» (The Seeds of Time) була опублікована 1956 видавництвом Michael Joseph Ltd. Прикметно, що заголовок асоціюється з рядками з шекспірівського «Макбета». Книга містить десять оповідань. Так, в розповіді «Двійник» (Opposite number) потрактовано тему «альтернативної дійсності». Власне кажучи, нерідко в буденних ситуаціях звичайні люди намагаються уявити інший розвиток подій, який міг би відбутися за інших обставин, що могли б бути зумовлені іншими рішеннями та реакціями. Біфуркаційні колізії дають можливість програти різні сценарії. Така художня техніка перегукується з теорією хаосу та дотичним поняттям ефект метелика. Подібна мистецька стратегія поширена в різних нарративах, в тому числі кінематографічних. Наведемо приклади книг: Джон Фаулз «Жінка французького лейтенанта», Рей Бредбері «Гуркіт грому» та фільмів: «Ефект метелика» («The Butterfly Effect», американський фантастичний психологічний трилер Е. Бресса і Дж. Мекі Грубера, 2004), «Біжи, Лоло, біжи» («Lola rennt», кримінальний трилер німецького режисера і продюсера Тома Тиквера, 1998).

Роман «Зозулята Мідвіча» («The Midwich Cuckoos» 1957) презентує англійське тихе патріархальне село, яке поринуло в сплячку, спричинену невідомою силою. Під час насланого нокауту всі жительки Мідвіча дітородного віку виявляються заплідненими. Через дев'ять місяців народжуються діти, які згодом стають загрозою не тільки для села, Британії, але й для світу. Письменицький голос Віндема характерно неквапливий, приглушений. Картина села субтильно архаїчна. Уважний читач відчує комічність оповіді. До речі комічність суто англійську, обумовлену стриманістю. Село замилене ідеалізованою пасторальністю. Читач несподівано усвідомлює, що непомітно, імпліцитно, ненав'язливо твір має сатиричне забарвлення, яке присутнє майже в усій його белетристиці. Для досягнення багатовекторного задуму Віндем випрацював характерну нараторську стратегію, завдяки якій читач занурюється в епіцентр описаних подій і разом з тим залишається поза ними. Така техніка оповіді притаманна всім головним творам «золотої» періоду.

В романі оприявнюються численні опозиції: гостинність – ворожість, Зелабі – золотооки, село – прибульці, відкритість – таємничість, свій – чужий, звичайність – незвичайність, донорство – інвазія, самопожертва – вбивство (Hansen, 2021). Гендерні опозиції корелюються таким чином: жінки-матері-всупереч-волі – Зелабі, ірраціональне – раціональне, несвідоме – свідоме, безпорадність – рішучість, турбота про дітей (прибульців) – турбота про колектив, побутова рутинна – наукове пізнання. У творі звучить тема материнства всупереч волі, навколо якої виплітається дискурс жіночого тіла та його продуктів, часом непередбачуваних.

Зелабі репрезентує патріархальну парадигму, яка екстраполюється на наставництво та наукове пізнання і пильнує інтереси колективу. В його образі оприявнюються полярні архетипи Мудреця, Агнця, Ірода. Зелабі після спостереження та наставництва приймає рішення ліквідувати «зозуляту» цінною власного життя. Його самоліквідація набуває значення розплати за скоєне вбивство золотооких дітей-прибульців, що є необхідним для того, щоб відвернути загрозу катастрофи і щоб життя увійшло в звичне русло. Катастрофа множинна: знищення дітей-прибульців, загибель Зелабі, травматичний досвід для мідвіцького суспільства. Макабричність у творі інтенсифікується як крещендо. Апокаліпсис визрівав непомітно й субтильно, проте завдяки проникливості, сміливості та самопожертві вченого кінець світу не відбувся. В романі простежується уславлення потужності наукового способу пізнання дійсності, промоція перспективності наукового підходу. М. Етвуд вважає саме цей роман найкращим у доробку Віндема саме через жіночу тему (Atwood, 2015).

Ще один роман «Кракен прокидається» (The Kraken Wakes) вийшов у світ 1953. Кракен – міфічне морське гігантське чудовисько, яке мешкає в глибинах біля скандинавських берегів. Альфред Теннісон є автором відомого сонету «Кракен» (The Kraken), що був опублікований у 1830 у збірці Poems, Chiefly Lyrical. У сонеті поетові вдалося створити напружену неоднозначну атмосферу, яка спонукає до роздумів. На думку Р. Прейєра, кракен репрезентує неявний сугестивний апокаліптичний образ. Крім того, він вважає, що в сонеті прочитується пророцтво про ірраціональні сили, які наближають

перехід від звичайного земного життя до вічності (Preyer, 1966: 346). У світлі інтерпретації І. Армстронг сонет обростає політичними імплікаціями щодо визрівання самосвідомості робочого класу (Armstrong, 1993: 256).

В апокаліптичному романі «Кракен прокидається» людству загрожують таємничі підводні прибульці. Запобігти чужо-планетній інтервенції можна, якщо об'єднатися глобально. Але світ розділений Холодною війною та Залізною завісою. Суспільно-політичний розбрат сприяє агресивним колоніальним діям тих, хто оселився на дні Світового океану. Людська раса оговтується та прокидається з сплячки, в якій світ втягнутий в марафон за владу та могуття, коли планету накрило всесвітнім потопом внаслідок танення льодовиків, спричиненого прибульцями. Завдяки японським вченим агресора знищено, але що сталося з Землею? Втрати неймовірні: населення змало, географічно-кліматичні умови змінилися радикально. Таким чином у творі реалізується тема екологічної катастрофи, вразливості планетних ресурсів, відповідальності людей за місце, де вони живуть. Прикметно, що в романі прибульців жодного разу не названо кракеном. Як і в «Хризалідах» до молодих таємних аутсайдерів Вакнука не застосовано заголовну назву. Таким чином, заголовні номінації стають символічними.

Роман «Клопіт з лишайником» (Trouble with lichen) 1960 висвітлює проблеми, які особливо актуальні в сучасному світі. Також твір нагадує фольклорний мотив про молодильні яблука. Пошук технологій, які дозволяють виглядати молодо, жити довго, і таким чином встигати реалізувати свої цілі та призначення – такий наратив суголосний з сьогоденням. Роман має яскраве феміністичне забарвлення, завдяки якому питання жіночого буття виходять на передній план. Інтерес до проблем жінок притаманний для творчості Віндема загалом. Увага до жінки та її ролі в соціумі простежується в усіх його головних творах. У романі «Клопіт з лишайником» прочитується тема опозиції ідеалістично налаштованого вченого та індивідуального і суспільного прагматизму, жадібності, комерційного інтересу та інтрузивності медійної сфери. На думку К. Макдоналд, екстенсивна експлуатація діалогічного мовлення створює гіпотипозис – пластичність зображуваного, зокрема характерів персонажів. Також експозиція преси, особливо гонитва за сенсаційністю, надає багатий матеріал із соціальної історії (Macdonald, 2015).

Роман «Прагнення назовні» (The Outward Urge) 1959 не схожий на інші романи письменника, оскільки написаний в руслі «твердої» НФ. Тому видавці прийняли рішення опублікувати твір під двома іменами – Джон Віндем, Лукас Паркс, щоб створити ілюзію співтворства, адже Віндем використовував другий псевдонім для своїх ранніх публікацій. Футуристична картина, яка охоплює тривалий період в майбутньому 1994-2194, висвітлює такі теми як спроби одомашнення космічного простору, геополітична боротьба за світовий вплив, антагонізм, мілітаристський конфлікт. За версією американського журналу з НФ та фентезі The Magazine of Fantasy and Science Fiction (F&SF) роман увійшов до списку десяти опублікованих у 1959 році найкращих романів жанру.

Роман «Чокі» (Choky) 1968 – останній твір письменника, опублікований за життя, через рік 1969 Віндем відійшов у засвіти. Письменник створив у розповіді цікавий погляд на буття людей на нашій планеті майстерно вплетений в помистецькому закручений віндемівський сюжет та трансльований кризь оптику чужопланетної рецепції та інтерпретації (Atwood, 2015).

Прихильники творчості Віндема отримали змогу ознайомитися ще з двома романами, виданими після його смерті. Роман «Павутиння» (Web) вийшов друком зусиллями спадкоємців Віндема 1979 – через десятиліття після смерті письменника. Цей роман репрезентує приєднання творчої діяльності митця. Хоча Віндем особисто не готував рукопис до опублікування, роман отримав схвальні відгуки критиків та читацького загалу. Твір апокаліптичний за своїм жанровим модусом і висвітлює антиколоніальні ідеї. Інший роман «План для хаосу» (Plan for Chaos) у 2009 році, хоча Віндем створив його на початку 50-х. Твір викликав зацікавлення у вужчого кола шанувальників письменника та став об'єктом академічних дискусій та досліджень.

Висновки. Творчість Дж. Віндема посідає чільне місце в британській та світовій літературі. Неоднозначність та гетерогенність белетристики «невидимця фантастики» все ж не спростовують тяжіння автора до специфічних проблемно-тематичних комплексів, що перебувають у тісній інтеракції з філософсько-естетичними детермінантами віндемівського наративу. Можливо, саме полівалентність творів пояснюється деяка відстороненість Віндема від фантастичної літератури мейнстріму. Версатильність апокаліптично-дистопійного дискурсу Віндема дає підстави трактувати його твори як наративи значущі та полісемантичні, ідеї яких зберігають свою релевантність впродовж десятиліть, заохочуючи читачів та дослідників до знаходження нових значущих послань.

Література:

1. Armstrong, I. *Victorian Poetry: Poetry, Poetics and Politics*. Routledge, 1993. 560 p.
2. Atwood, M. Choky, the Kindly Body Snatcher. 2015. UBR: <https://slate.com/culture/2015/09/margaret-atwood-choky-the-kindly-alien-invader-in-john-wyndhams-last-book.html>
3. Bedore, P. The Post-Apocalyptic Dystopia in 'The Chrysalids'. 2021. UBR: <https://www.wondriumdaily.com/the-post-apocalyptic-dystopia-in-the-chrysalids>
4. Binns, A. *Hidden Wyndham: Life, Love, Letters*. Grace Judson Press, 2019. 304 p.
5. Hansen, S. L. Otherness, Cloning, and Morality in John Wyndham's "The Midwich Cuckoos" (1957). *J Med Humanit*. 2021. UBR: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10912-021-09708-z>
6. John Wyndham – Invisible Man of Science Fiction (2005 TV video Documentary). UBR: <https://www.youtube.com/watch?v=K9WPP-5jemA>
7. Ketterer, D. Vivisection: Schoolboy 'John Wyndham's First Publication'? // *Science Fiction Studies*. № 78. Vol. 26. Part 2. July, 1999. UBR: <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/78/ketterer78art.htm>
8. Bishop, K. E., Higgins, D., Määttä, J. Plants in Science Fiction: Speculative Vegetation. 2020. UBR: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=8cwnDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=xlg34U_pNg&sig=RB3aQ514kxMCOKSZoYbPibL0Hk&redir_esc=y#v
9. Macdonald, K. John Wyndham's Trouble with Lichen. 2015. UBR: <https://katemacdonald.net/2015/03/30/john-wyndhams-trouble-with-lichen/>
10. Preyer, R. (1966). Alfred Tennyson: The Poetry and Politics of Conservative Vision // *Victorian Studies*. Vol. 9, No. 4 (June, 1966), pp. 325-352.
11. Stock, A. The Blind Logic of Plants: Enlightenment and Evolution in John Wyndham's "The Day of the Triffids" // *Science Fiction Studies*. Vol. 42, № 3 (November, 2015), pp. 433-457.
12. Tearle, O. *The Secret Library: A Book-Lovers' Journey Through Curiosities of History*. Michael O'Mara, 2016. 256 p.

References:

1. Armstrong, I. *Victorian Poetry: Poetry, Poetics and Politics*. Routledge, 1993. 560 p. [in English]
2. Atwood, M. Chocky, the Kindly Body Snatcher. 2015. UBR: <https://slate.com/culture/2015/09/margaret-atwood-chocky-the-kindly-alien-invader-in-john-wyndhams-last-book.html> [in English]
3. Bedore, P. The Post-Apocalyptic Dystopia in ‘The Chrysalids’. 2021. UBR: <https://www.wondriumdaily.com/the-post-apocalyptic-dystopia-in-the-chrysalids> [in English]
4. Binns, A. *Hidden Wyndham: Life, Love, Letters*. Grace Judson Press, 2019. 304 p. [in English]
5. Hansen, S. L. Otherness, Cloning, and Morality in John Wyndham’s “The Midwich Cuckoos” (1957). *J Med Humanit*. 2021. UBR: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10912-021-09708-z> [in English]
6. John Wyndham – Invisible Man of Science Fiction (2005 TV video Documentary). UBR: <https://www.youtube.com/watch?v=K9WPP-5jemA> [in English]
7. Ketterer, D. Vivisection: Schoolboy ‘John Wyndham’s First Publication’? // *Science Fiction Studies*. № 78. Vol. 26. Part 2. July, 1999. UBR: <https://www.depauw.edu/sfs/backissues/78/ketterer78art.htm> [in English]
8. Bishop, K. E., Higgins, D., Määttä, J. Plants in Science Fiction: Speculative Vegetation. 2020. UBR: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=8cvnDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=xlg34U_pNg&sig=RB3aQ514kxMCOKSZoYb_PibL0Hk&redir_esc=y#v [in English]
9. Macdonald, K. John Wyndham’s Trouble with Lichen. 2015. UBR: <https://katemacdonald.net/2015/03/30/john-wyndhams-trouble-with-lichen/> [in English]
10. Preyer, R. (1966). Alfred Tennyson: The Poetry and Politics of Conservative Vision // *Victorian Studies*. Vol. 9, No. 4 (June, 1966), pp. 325-352. [in English]
11. Stock, A. The Blind Logic of Plants: Enlightenment and Evolution in John Wyndham’s “The Day of the Triffids” // *Science Fiction Studies*. Vol. 42, № 3 (November, 2015), pp. 433-457. [in English]
12. Tearle, O. *The Secret Library: A Book-Lovers’ Journey Through Curiosities of History*. Michael O’Mara, 2016. 256 p. [in English]